

วิเคราะห์คำตัดสินศาล (Analysis of Judicial Decision)

ปัญหาความคลาดเคลื่อนในการปรับใช้ “การไม่รู้ข้อเท็จจริงอันเป็น
องค์ประกอบความผิด” ตามประมวลกฎหมายอาญา
มาตรา 59 วรรคสาม และ “การสำคัญผิดในข้อเท็จจริง”
ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 62

The Problem about Discrepancy in Applying between
“Ignorance of Facts” in Accordance with
Article 59 Paragraph Three of the Criminal Code and
“Mistake of Facts” in Accordance with Article 62
of the Criminal Code

ดิศรณ์ ลิขิตวิทยาวุฒิ*

อาจารย์ประจำคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

Disorn Likhitwitayawuid

Full-time Lecturer, Faculty of Law, Thammasat University

วันที่รับบทความ 19 เมษายน 2565; วันที่แก้ไขบทความ 14 พฤษภาคม 2565; วันที่ตอบรับบทความ 23 พฤษภาคม 2565

บทคัดย่อ

การวินิจฉัยความรับผิดทางอาญาของบุคคลกรณีผู้กระทำการสำคัญผิดในข้อเท็จจริงตามกฎหมายไทยนั้น มีปัญหาความสับสนคลาดเคลื่อน ระหว่างการปรับใช้ “การไม่รู้ข้อเท็จจริงอันเป็น

* นิติศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์; เนติบัณฑิตไทย; นิติศาสตรมหาบัณฑิต (สาขากฎหมายอาญา) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์; อีเมลติดต่อ lkhitisorn@gmail.com

องค์ประกอบความผิด” ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 59 วรรคสาม และ “การสำคัญผิดในข้อเท็จจริง” ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 62 กล่าวคือ แม้ข้อเท็จจริงในคดีที่เกิดขึ้นจะมีลักษณะอย่างเดียวกัน แต่กลับมีการปรับใช้บทกฎหมายที่ต่างกัน ด้วยเหตุนี้จึงเกิดปัญหาของเสถียรภาพในการให้เหตุผลทางกฎหมายอย่างมีนัยสำคัญ บทความนี้จึงได้ทำการศึกษาวิเคราะห์ความเหมือน และความแตกต่างของบทกฎหมายทั้งสองมาตรา เพื่อเสนอแนวทางแก้ไขปัญหาดังกล่าวที่เกิดขึ้น

คำสำคัญ: การไม่รู้ข้อเท็จจริงอันเป็นองค์ประกอบความผิด, การสำคัญผิดในข้อเท็จจริง

Abstract

There is a problem about considering of criminal liability of a person in the case of an offender's mistake in the facts under Thai law that is the problem about confusion and discrepancy in applying between “*ignorance of facts*” in accordance with Article 59 paragraph three of the Criminal Code and “*mistake of facts*” in accordance with Article 62 of the Criminal Code. That is, even though the facts of the case are similar but with different Article. For this reason, there is a significant problem of stability in legal reasoning. This article therefore studied the analysis of similarities. and the differences between the two Articles to propose a solution to the aforementioned problem.

Keywords: Ignorance of Facts, Mistake of Facts

1. บทนำ

ในการที่จะทราบว่าการกระทำอันหนึ่งของบุคคลเป็นความผิดอาญาอันจะต้องรับโทษหรือไม่นั้น ผู้ปรับใช้กฎหมายจำเป็นต้องมีการวินิจฉัยการกระทำของบุคคลตามโครงสร้างความรับผิดทางอาญาเป็นลำดับ¹ กล่าวคือ ในลำดับแรกต้องวินิจฉัยเสียก่อนว่าการกระทำของจำเลยครบองค์ประกอบความผิดตามที่กฎหมายบัญญัติหรือไม่ แล้วจึงพิจารณาในลำดับต่อมาว่าการกระทำความผิดของจำเลยนั้นมีเหตุยกเว้นความผิดหรือไม่ และในลำดับสุดท้ายจึงพิจารณาว่าการกระทำของจำเลยนั้นมีเหตุยกเว้นโทษหรือไม่ หากในท้ายที่สุดแล้วไม่มีกฎหมายยกเว้นโทษก็หมายความว่าบุคคลนั้นมีความรับผิดในทางอาญาและต้องรับโทษ²

อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัตินั้นได้ปรากฏว่ามีประเด็นปัญหาอันเนื่องมาจากการพิจารณาที่ไม่เป็นลำดับดังกล่าว อันส่งผลให้เกิด “ความสับสน” ในการให้เหตุผลในการวินิจฉัยคดีอาญาเมื่อต้องมีการวินิจฉัยความรับผิดทางอาญาของจำเลยที่ได้กระทำความผิดตามที่กฎหมายบัญญัติโดยความสำคัญผิดในข้อเท็จจริง กล่าวคือได้ปรากฏว่ามีการปรับใช้กฎหมายที่เกี่ยวกับความสำคัญผิดในข้อเท็จจริงอันเป็นคุณแก่ผู้กระทำ ระหว่าง “การไม่รู้ข้อเท็จจริงอันเป็นองค์ประกอบความผิด” ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 59 วรรคสาม และ “การสำคัญผิดในข้อเท็จจริง” ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 62 ที่เปลี่ยนแปลงสลับไปมา ทั้ง ๆ ที่ข้อเท็จจริงในคดีมีลักษณะทำนองเดียวกันปรากฏผ่านคำตัดสินของศาลในหลายฉบับ กรณีดังกล่าวจึงเกิดประเด็นปัญหาเรื่องเสถียรภาพในการให้เหตุผลทางกฎหมายอย่างมีนัยสำคัญ ดังเช่น การวินิจฉัยกรณีการสำคัญผิดในข้อเท็จจริงว่าตนมีอำนาจใช้บัตรอิเล็กทรอนิกส์ได้โดยชอบ ในความผิดฐานใช้บัตรอิเล็กทรอนิกส์ของผู้อื่นโดยมิชอบตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 269/5 ตามที่ปรากฏในคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 14213/2557³ และคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 8432/2559⁴ ดังนี้

¹ หยุต แสงอุทัย, คำอธิบายกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. 127, พิมพ์ครั้งที่ 7 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2561), หน้า 14.

² เกียรติขจร วัจนะสวัสดิ์, คำอธิบายกฎหมายอาญามาตรา 1, พิมพ์ครั้งที่ 10 (กรุงเทพมหานคร: พลสยาม พรินติ้ง, 2551), หน้า 86.

³ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 14213/2557 สืบค้นเมื่อวันที่ 12 เมษายน 2565 จากระบบสืบค้นคำพิพากษา คำสั่งคำร้องและคำวินิจฉัยศาลฎีกา <https://deka.supremecourt.or.th/>

⁴ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 8432/2559 (เนติ., ตอนที่ 7), หน้า 1962.

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 14213/2557 วินิจฉัยว่า จำเลยที่ 1 และที่ 2 ใช้บัตรเอทีเอ็มของผู้เสียหายเบิกถอนเงินของผู้เสียหายจากตู้เอทีเอ็มของธนาคารโดยสำคัญผิดว่าจำเลยที่ 3 มอบบัตรเอทีเอ็มและใช้ให้จำเลยที่ 1 และที่ 2 นำไปเบิกถอนเงินมีสิทธิที่จะใช้บัตรเอทีเอ็มนั้นได้ แม้ข้อเท็จจริงที่ว่าจำเลยที่ 3 มีสิทธิใช้บัตรเอทีเอ็มของผู้เสียหายไปเบิกถอนเงินที่ตู้เอทีเอ็มของธนาคารจะไม่มีอยู่จริง แต่จำเลยที่ 1 และที่ 2 สำคัญผิดว่ามีอยู่จริง จำเลยที่ 1 และที่ 2 ย่อมไม่มีความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 62 วรรคแรก

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 8432/2559 วินิจฉัยว่า จำเลยนำบัตรเอทีเอ็มของโจทก์ร่วมที่ 2 ซึ่งโจทก์ร่วมที่ 2 มอบให้โจทก์ร่วมที่ 1 ไปเบิกถอนเงินสดโดยเชื่อว่าโจทก์ร่วมที่ 2 มอบบัตรเอทีเอ็มแก่โจทก์ร่วมที่ 1 ไว้ใช้ การกระทำของจำเลยเป็นการกระทำที่ไม่ได้รู้ข้อเท็จจริงอันเป็นองค์ประกอบของความผิด ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 59 วรรคสาม ถือไม่ได้ว่าจำเลยกระทำโดยมีเจตนา การกระทำของจำเลยไม่มีความผิดฐานลักทรัพย์ในเวลากลางคืนและฐานใช้บัตรอิเล็กทรอนิกส์ของผู้อื่นเบิกถอนเงินสดโดยมิชอบ

จากคำพิพากษาศาลฎีกาทั้งสองฉบับจะเห็นได้ว่า ข้อเท็จจริงในคดีทั้งสองนั้นมีลักษณะเป็นอย่างเดียวกันคือ การที่จำเลยสำคัญผิดไปว่าตนมีอำนาจใช้บัตรอิเล็กทรอนิกส์ของผู้อื่นโดยชอบ แต่อย่างไรก็ตาม การวินิจฉัยคดีนั้นกลับมีการปรับใช้บทบัญญัติกฎหมายที่แตกต่างกันระหว่างประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 59 วรรคสาม และมาตรา 62 การให้เหตุผลในคำพิพากษาจึงมีความแตกต่างกัน ทั้ง ๆ ที่ข้อเท็จจริงนั้นเป็นอย่างเดียวกันไม่มีผิดเพี้ยน อย่างไรก็ตามปัญหาดังกล่าวนี้น่าจะกล่าวโทษผู้พิพากษาผู้วินิจฉัยคดีเพียงฝ่ายเดียวก็คงจะไม่ถูกต้องนัก เพราะตัวบทบัญญัติของกฎหมายโดยเฉพาะประมวลกฎหมาย มาตรา 62 เองนั้นก็ได้อำนาจไว้โดยลักษณะที่ชวนให้เกิดความสับสนให้แก่กฎหมายไทยไม่น้อย เนื่องจากบทบัญญัติดังกล่าวได้ถูกบัญญัติไว้โดยใช้ลักษณะประโยคที่ซับซ้อนโดยไม่จำเป็นและไม่สะท้อนถึงลำดับการวินิจฉัยตามโครงสร้างความรับผิดชอบทางอาญาให้ชัดเจน

ด้วยเหตุนี้ เพื่อไม่ให้เกิดการพิจารณาความรับผิดชอบทางอาญาของบุคคลเกิดความสับสนจากความสำคัญผิดในการปรับบทกฎหมาย และชอบด้วยเหตุผลตามกฎหมาย ผู้เขียนจะได้ทำการอธิบายถึงแนวคิดเบื้องหลังเกี่ยวกับการสำคัญผิดในข้อเท็จจริงในกฎหมายอาญา การสำคัญผิดในข้อเท็จจริงตามกฎหมายอาญาไทย จากนั้นจึงจะได้ทำการวิเคราะห์ความเหมือนและความแตกต่างของ “การไม่รู้ข้อเท็จจริงอันเป็นองค์ประกอบความผิด” ตามประมวลกฎหมายอาญา

มาตรา 59 วรรคสาม และ “การสำคัญผิดในข้อเท็จจริง” ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 62 และเพื่อเสนอแนวทางการแก้ไขปัญหาดังกล่าว

2. แนวคิดเบื้องหลังเกี่ยวกับการสำคัญผิดในข้อเท็จจริงในกฎหมายอาญา

กฎหมายอาญาเป็นเครื่องมือที่รัฐใช้ในการรักษาความสงบเรียบร้อยของสังคมด้วยการกำหนดความผิดและโทษไว้⁵ โดยมีวัตถุประสงค์หลักคือการคุ้มครองสังคมให้ปลอดภัยจากการประกอบอาชญากรรมและภัยคุกคามจากอาชญากร โดยในการนี้ มีคำอธิบายทางทฤษฎีอาชญาวิทยาที่อธิบายถึงความชอบธรรมของรัฐในการลงโทษทางอาญาแก่ปัจเจกชนที่สำคัญประการหนึ่งก็คือ “ทฤษฎีเจตจำนงเสรี (free will theory)” ซึ่งอธิบายว่า ปัจเจกชนทุกคนมีเจตจำนงเสรีและมีความรอบคอบในการแสดงเจตจำนงเสรีนั้นในการค้นหาผลประโยชน์ที่ดีที่สุดด้วยวิจรณญาณของตนเอง⁶ เมื่อบุคคลจะสามารถกระทำการต่าง ๆ ได้เพราะเขามีจิตใจที่อิสระ โดยไม่มีสิ่งอื่นที่กำหนดให้เขากระทำเลย อันเป็นกรณีที่เขาสามารถเลือกที่จะกระทำผิดหรือไม่แล้ว ถ้าบุคคลกระทำความผิด การลงโทษนั้นก็เป็นการตอบแทนแก่คนที่เป็ยยุติธรรม⁷ และแม้ว่าสาเหตุของการกระทำความผิดจะเกิดจากปัจจัยแวดล้อมภายนอกก็ตาม แต่ตราบใดที่ผู้กระทำความผิดยังมีจิตใจอันเป็นอิสระที่จะเลือกกระทำผิดหรือไม่ ตรานั้นก็ต้องถือว่าการกระทำผิดของเขาเป็นสิ่งที่ให้อภัยไม่ได้⁸ ในทางตรงกันข้าม หากรัฐใช้กฎหมายอาญาลงโทษแก่บุคคลที่ขาดความสามารถในการใช้เจตจำนงเสรีอย่างแท้จริง การลงโทษนั้นก็ย่อมเป็นการไม่ยุติธรรม⁹

ทั้งนี้ เนื่องจากการกระทำความผิดอาญาโดยสำคัญผิดในข้อเท็จจริงนั้น เป็นกรณีที่บุคคลได้กระทำความผิดด้วยความเชื่อ (belief) อันเกิดขึ้นจากเหตุแห่งพฤติกรรมที่อยู่

⁵ ทวีเกียรติ มินะกนิษฐ, *สังคมกับกฎหมาย*, พิมพ์ครั้งที่ 5 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2559), หน้า 115.

⁶ อุทัย อาทิวา, *ทฤษฎีอาชญาวิทยากับกระบวนการยุติธรรมทางอาญา*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์วี.เจ.พรินติ้ง, 2557), หน้า 44.

⁷ หยุต แสงอุทัย, *กฎหมายอาญา ภาค 1*, พิมพ์ครั้งที่ 21 (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2556), หน้า 257-258.

⁸ หยุต แสงอุทัย, *คำอธิบายกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. 127*, หน้า 4.

⁹ Stephen J. Morse, *Neuroscience, Free Will, and Criminal Responsibility* [Online], 19 April 2022. Source: https://scholarship.law.upenn.edu/faculty_scholarship/1604/

นอกเหนือการเลือกสรร (unchosen causes of behavior) ซึ่งเป็นปัจจัยภายนอกที่ไม่อยู่ภายใต้การควบคุมโดยเจตจำนงเสรีของปัจเจกชน กรณีดังกล่าว จึงถือไม่ได้ว่าผู้กระทำมีเจตจำนงเสรีอย่างแท้จริงในการเลือกว่าจะกระทำความผิดหรือไม่ ดังนั้น บุคคลดังกล่าวจึงควรได้รับการยกเว้นความรับผิดชอบทางอาญาสำหรับการกระทำนั้น¹⁰ และนอกจากนี้ การนำโทษทางอาญามาใช้บังคับกับบุคคลที่ขาดความสมบูรณ์ของเจตจำนงอิสระนี้ก็ไม่อาจบรรลุวัตถุประสงค์การลงโทษตามทฤษฎีการลงโทษเพื่อแก้แค้นทดแทนและข่มขู่ยับยั้ง (retribution and deterrence) ได้เลย เนื่องจากบุคคลนั้นไม่ได้ฝ่าฝืนกฎเกณฑ์ของสังคมด้วยความคิดหรือความเชื่อของตนเองอย่างแท้จริง¹¹ ด้วยเหตุนี้แนวคิดเบื้องหลังที่ได้กล่าวไว้ข้างต้นจึงทำให้เกิดหลักที่ว่า “การสำคัญผิดในข้อเท็จจริงสามารถยกขึ้นเป็นข้อแก้ตัวได้ (ignorantia facti excusat)”¹² ซึ่งได้รับการยึดถือในระบบกฎหมายที่สำคัญของโลกคือ ระบบกฎหมายคอมมอนลอว์และซีวิลลอว์¹³

3. การสำคัญผิดในข้อเท็จจริงตามกฎหมายไทย¹⁴

ในส่วนนี้จะได้ทำการศึกษาการสำคัญผิดในข้อเท็จจริงอันเป็นคุณแก่ผู้กระทำตามกฎหมายไทย โดยจะได้ทำการอธิบายโครงสร้างความรับผิดชอบทางอาญาไทย การสำคัญผิดในข้อเท็จจริงอันเป็นองค์ประกอบความผิด และการสำคัญผิดในเหตุที่ผู้กระทำมีอำนาจทำได้

¹⁰ Michael S. Moore, *Causation and the Excuses*, California Law Review, Volume 73 Issue 4 (1985), pp. 1103-1104.

¹¹ นรเศรษฐ์ สว่างแจ้ง, *บทบาทศาลในการใช้ดุลพินิจในการกำหนดโทษ ใน นิติธรรมประจักษ์ สรุศักดิ์ 60 ปี*, บรรณาธิการโดย อานนท์ มาเม้า, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เดือนตุลา, 2561), หน้า 473-474.

¹² Jerome Hall, *General Principles of Criminal Law*, 2nd Edition (Indianapolis, In d.: Bobbs-Merrill., 2005), p. 361.

¹³ ณรงค์ ใจหาญ, *ความสำคัญผิดในเหตุที่ผู้กระทำมีอำนาจกระทำได้*, (วิทยานพนธ์ปริญาโท หลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2526), หน้า 1.

¹⁴ ดิศรณ์ ลิขิตวิทย์วุฒิ, *ปัญหาในทางทฤษฎีเกี่ยวกับการสำคัญผิดในกฎหมายอาญาไทย: กรณีการสำคัญผิดในเหตุที่บุคคลมีอำนาจกระทำ*, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ คณะนิติศาสตร์ (กรุงเทพมหานคร, 2564), หน้า 66-71.

3.1 โครงสร้างการรับผิดทางอาญาไทย

โครงสร้างการรับผิดทางอาญาตามกฎหมายไทยนั้น มีข้อพิจารณาอยู่ด้วยกันสามส่วน คือ

- (1) มีการกระทำความผิดประกอบตามที่กฎหมายบัญญัติ
- (2) การกระทำไม่มีเหตุยกเว้นความผิด และ
- (3) การกระทำไม่มีกฎหมายยกเว้นโทษ

โดยจะต้องวินิจฉัยเรียงตามลำดับ กล่าวคือ เริ่มวินิจฉัยโครงสร้างส่วนที่ 1 ที่ว่า “ผู้กระทำความผิดประกอบตามที่กฎหมายบัญญัติ” ซึ่งมีเงื่อนไขที่จะต้องพิจารณาอีกสี่ประการตามลำดับ¹⁵ คือ

- (1.1) มีการกระทำตามความหมายของประมวลกฎหมายอาญา
- (1.2) การกระทำนั้นต้องประกอบประกอบภายนอกของความผิด
- (1.3) การกระทำนั้นประกอบประกอบภายในของความผิด และ
- (1.4) ต้องมีความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผล

เมื่อพิจารณาการกระทำครบเงื่อนไขสี่ประการตามโครงสร้างส่วนที่ 1 ครบถ้วนแล้ว จึงวินิจฉัยโครงสร้างส่วนที่ 2 คือ “การกระทำไม่มีเหตุยกเว้นความผิด” ต่อไป ซึ่งก็คือการพิจารณาว่าบุคคลมีอำนาจกระทำการ อันจะมีผลให้การกระทำที่ประกอบประกอบความผิดในโครงสร้างข้อที่ 1 นั้นเป็นการกระทำที่ชอบด้วยกฎหมายหรือไม่¹⁶ และถ้าหากการกระทำนั้นไม่มีเหตุยกเว้นความผิดตามโครงสร้างส่วนที่ 2 แล้ว จึงทำการวินิจฉัยโครงสร้างในส่วนที่ 3 คือ “การกระทำไม่มีกฎหมายยกเว้นโทษ” ต่อไป ซึ่งก็คือการพิจารณาว่ากรณีมีเหตุที่กฎหมายกำหนดไว้ว่าการกระทำนั้นเป็นความผิดแต่ผู้กระทำได้รับการยกเว้นโทษหรือไม่ หากในท้ายที่สุดแล้วไม่มีกฎหมายยกเว้นโทษก็หมายความว่าบุคคลนั้นมีความรับผิดในทางอาญาและต้องรับโทษ¹⁷

¹⁵ เกียรติขจร วังนะสวัสดิ์, คำอธิบายกฎหมายอาญามาตรา 1, หน้า 86.

¹⁶ สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล, โครงสร้างการรับผิดทางอาญาของไทย: พิจารณาจากประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 62 ใน 65 ปี เกียรติขจร: รวมบทความวิชาการ เนื่องในโอกาส 65 ปี อาจารย์ เกียรติขจร วังนะสวัสดิ์, บรรณาธิการโดย ปกป้อง ศรีสนิท, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เดือนตุลา, 2557), หน้า 32.

¹⁷ เกียรติขจร วังนะสวัสดิ์, คำอธิบายกฎหมายอาญามาตรา 1, หน้า 86.

อนึ่ง จากแนวทางการวินิจฉัยความรับผิดตามโครงสร้างความรับผิดทางอาญาข้างต้นนี้อธิบายได้ว่า หากผู้กระทำได้มีการกระทำที่ครบองค์ประกอบโครงสร้างส่วนที่ 1 โดยไม่มีเหตุยกเว้นความผิดตามโครงสร้างที่ 2 และไม่มีเหตุยกเว้นโทษตามโครงสร้างที่ 3 การกระทำดังกล่าวก็เป็นความผิดอาญาและต้องรับโทษ แต่หากพิจารณาในโครงสร้างที่ 1 แล้วไม่เข้าเงื่อนไขใดตาม (1.1) - (1.4) ข้อใดข้อหนึ่งเสียแล้วก็ไม้อาจพิจารณาความผิดอาญาได้ ไม่จำเป็นต้องพิจารณาเงื่อนไขในลำดับหลัง และไม่จำเป็นต้องพิจารณาโครงสร้างส่วนที่ 2 และ 3 ต่อไปอีก¹⁸

ทั้งนี้ การสำคัญผิดในข้อเท็จจริงอันเป็นคุณแก่ผู้กระทำตามกฎหมายไทย มีความสัมพันธ์อย่างแนบชิดกับความหมายของเจตนา และลำดับการวินิจฉัยตามโครงสร้างความรับผิดทางอาญาอย่างมีนัยสำคัญ โดยสามารถแบ่งออกเป็น 2 กรณี คือ การสำคัญผิดในข้อเท็จจริงอันเป็นองค์ประกอบความผิด และการสำคัญผิดในข้อเท็จจริงอันเป็นเหตุให้บุคคลมีอำนาจกระทำ¹⁹

3.2 การสำคัญผิดในข้อเท็จจริงอันเป็นองค์ประกอบความผิด

โดยหลักแล้วบุคคลจะต้องรับผิดในทางอาญาก็ต่อเมื่อได้มีการกระทำโดยเจตนา²⁰ ซึ่ง “เจตนา” ที่ว่านี้ เป็นลักษณะหนึ่งขององค์ประกอบภายใน ในโครงสร้างความรับผิดทางอาญาส่วนที่ 1 ซึ่งมีข้อพิจารณาอยู่สองส่วนจากการพิจารณาตามบทบัญญัติตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 59 วรรคสอง²¹ คือ “ส่วนรู้” และ “ส่วนต้องการ”²² โดยอธิบายได้ว่าข้อพิจารณา “ส่วนรู้” นั้น คือการที่ผู้กระทำได้มีการรับรู้ข้อเท็จจริงอันเป็นองค์ประกอบภายนอกของฐาน

¹⁸ ทวีเกียรติ มินะกนิษฐ, คำอธิบายกฎหมายอาญา ภาคทั่วไป, พิมพ์ครั้งที่ 19 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2560), หน้า 21.

¹⁹ แสง บุญเฉลิมวิภาส, หลักกฎหมายอาญา, พิมพ์ครั้งที่ 5 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2551), หน้า 105-106.

²⁰ ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 59 บัญญัติว่า บุคคลจะต้องรับผิดในทางอาญาก็ต่อเมื่อได้กระทำโดยเจตนา เว้นแต่จะได้กระทำโดยประมาท ในกรณีที่กฎหมายบัญญัติให้ต้องรับผิดเมื่อได้กระทำโดยประมาท หรือเว้นแต่ในกรณีที่กฎหมายบัญญัติไว้โดยแจ้งชัดให้ต้องรับผิดแม้ได้กระทำโดยไม่มีเจตนา

²¹ ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 59 วรรคสอง บัญญัติว่า กระทำโดยเจตนา ได้แก่กระทำโดย รู้สำนึกในการที่กระทำและในขณะเดียวกันผู้กระทำประสงค์ต่อผล หรือยอมเสี่ยงเห็นผลของการกระทำนั้น

²² คณิต ฒ นคร, กฎหมายอาญาภาคทั่วไป, พิมพ์ครั้งที่ 6 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2560), หน้า 222.

ความผิด อันได้แก่ข้อเท็จจริงต่าง ๆ ที่กฎหมายอาญาบัญญัติไว้²³ แต่ไม่ต้องรู้ไปถึงว่าการกระทำเช่นนั้นเป็นความผิด เพราะนั่นคือข้อกฎหมาย²⁴ สำหรับข้อพิจารณา “ส่วนต้องการ” คือ ความสมัครใจที่จะฝ่าฝืนกฎหมาย²⁵ ซึ่งแยกเป็น “ประสงค์ต่อผล” คือความปรารถนาให้การกระทำสำเร็จตามความมุ่งหมาย²⁶ และ “เล็งเห็นผล” คือไม่ประสงค์ให้เกิดผลในการกระทำนั้นเป็นความผิดขึ้น แต่เล็งเห็นได้ว่าผลนั้นจะเกิดขึ้นอย่างแน่นอนเท่าที่จิตใจของบุคคลในฐานะเช่นนั้นจะเล็งเห็นได้²⁷

ทั้งนี้ หากปรากฏว่าบุคคลได้มีการกระทำลงไปด้วยเหตุของการสำคัญผิดในข้อเท็จจริงอันเป็นองค์ประกอบความผิด เช่น กรณีเห็นพุ่มไม้เคลื่อนไหวเข้าใจว่าเป็นหมีเลยใช้ปืนยิงไปปรากฏว่าเป็นคน คือ การที่ผู้กระทำไม่รู้ข้อเท็จจริงว่ามี “ผู้อื่น” อันเป็นองค์ประกอบภายนอกฐานฆ่าผู้อื่น²⁸ เพราะมีความเข้าใจในวัตถุที่ตนกระทำต่อไม่ตรงกับความเป็นจริง ด้วยเหตุนี้ข้อพิจารณา “ส่วนรู้” ของบุคคลไม่ได้ครอบคลุมข้อเท็จจริงอันเป็นองค์ประกอบภายนอกของฐานความผิดทั้งหมดหรือบางส่วน อันเป็น “การไม่รู้ข้อเท็จจริงอันเป็นองค์ประกอบความผิด” ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 59 วรรคสาม²⁹ ดังนั้น กรณีดังกล่าวจึงต้องถือว่าผู้กระทำขาดเจตนา³⁰ และส่งผลให้ผู้กระทำไม่มีความรับผิดชอบทางอาญา เนื่องจากขาดองค์ประกอบภายในตามที่โครงสร้างความรับผิดชอบทางอาญาส่วนที่ 1 ได้กำหนดไว้ อย่างไรก็ตาม หากปรากฏว่าการสำคัญผิดที่ส่งผลให้ผู้กระทำไม่รู้ข้อเท็จจริงตามมาตรา 59 วรรคสามนี้ เกิดขึ้นเพราะ

²³ จิตติ ดิงศภัทัย, คำอธิบายประมวลกฎหมายอาญา ภาค 1, พิมพ์ครั้งที่ 10 (กรุงเทพมหานคร: สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา, 2546), หน้า 204.

²⁴ ทวีเกียรติ มินะกนิษฐ, คำอธิบายกฎหมายอาญา ภาคทั่วไป, หน้า 83.

²⁵ ปกป้อง ศรีสนิท, กฎหมายอาญาชั้นสูง, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2559), หน้า 123.

²⁶ จิตติ ดิงศภัทัย, คำอธิบายประมวลกฎหมายอาญา ภาค 1, หน้า 183.

²⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 188.

²⁸ ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 288 บัญญัติว่า ผู้ใดฆ่าผู้อื่น ต้องระวางโทษประหารชีวิต จำคุกตลอดชีวิต หรือจำคุกตั้งแต่สิบห้าปีถึงยี่สิบปี

²⁹ ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 59 วรรคสาม บัญญัติว่า ถ้าผู้กระทำมิได้รู้ข้อเท็จจริงอันเป็นองค์ประกอบของความผิด จะถือว่าผู้กระทำประสงค์ต่อผล หรือยอมเล็งเห็นผลของการกระทำนั้นมิได้

³⁰ คณิต ฌ นคร, กฎหมายอาญาภาคทั่วไป, หน้า 231-232.

ความประมาท ผู้กระทำก็ต้องรับผิดชอบในฐานะประมาทในกรณีที่กฎหมายบัญญัติความผิดฐานประมาทเช่นนั้นไว้ ตามมาตรา 62 วรรคสอง³¹

3.3 การสำคัญผิดในข้อเท็จจริงอันเป็นเหตุให้บุคคลมีอำนาจกระทำ

เป็นกรณีบุคคลได้มีการกระทำความผิดประกอบตามที่กฎหมายบัญญัติในโครงสร้างความรับผิดทางอาญาส่วนที่ 1 แล้ว แต่เกิดการสำคัญผิดในข้อเท็จจริงอันเป็นพฤติการณ์ที่ทำให้เข้าใจว่าตนได้รับการยกเว้นความผิด ได้รับการยกเว้นโทษ หรือลดโทษ ในโครงสร้างส่วนที่ 2 หรือ 3 จึงได้รับผลอันเป็นคุณตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 62³² เพราะถ้าหากข้อเท็จจริงเป็นความจริงดังที่ผู้กระทำเข้าใจ ผู้กระทำก็จะมีอำนาจกระทำได้ กล่าวคือ หากมีเหตุยกเว้นความผิด เหตุยกเว้นโทษ หรือเหตุลดโทษ³³ เกิดขึ้นจริงตามความคิดที่เกิดจากการสำคัญผิด ผู้กระทำก็ย่อมได้รับการยกเว้นความผิด การยกเว้นโทษ หรือการลดโทษ

ดังนั้น การสำคัญผิดในเหตุที่บุคคลมีอำนาจกระทำนี้จึงเป็นการสำคัญผิดในข้อเท็จจริงที่ไม่ใช่องค์ประกอบความผิด จึงไม่ใช่เรื่องไม่รู้ข้อเท็จจริงอันเป็นองค์ประกอบความผิด โดยผู้กระทำยังคงมีเจตนาอยู่เพราะได้ผ่านการวินิจฉัยเจตนาตามมาตรา 59 ในโครงสร้างส่วนที่ 1 มาแล้ว³⁴ แต่การที่จะต้องรับโทษหรือไม่ขึ้นอยู่กับลักษณะของข้อเท็จจริง³⁵ เช่น นาย A ยิงนาย B ตาย โดยสำคัญผิดไปว่า นาย B เข้ามาในรั้วบ้านเวลามีด จะชิงทรัพย์ เป็นกรณีที่นาย A ได้มี

³¹ ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 62 วรรคสอง บัญญัติว่า ถ้าความไม่รู้ข้อเท็จจริงตามความในวรรคสามแห่งมาตรา 59 หรือความสำคัญผิดว่ามีอยู่จริงตามความในวรรคแรก ได้เกิดขึ้นด้วยความประมาทของผู้กระทำความผิด ให้ผู้กระทำรับผิดชอบกระทำโดยประมาท ในกรณีที่กฎหมายบัญญัติไว้โดยเฉพาะว่า การกระทำนั้นผู้กระทำจะต้องรับโทษแม้กระทำโดยประมาท

³² ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 62 บัญญัติว่า ข้อเท็จจริงใด ถ้ามีอยู่จริงจะทำให้การกระทำไม่เป็นความผิด หรือทำให้ผู้กระทำไม่ต้องรับโทษ หรือได้รับโทษน้อยลง แม้ข้อเท็จจริงนั้นจะไม่มีอยู่จริง แต่ผู้กระทำสำคัญผิดว่ามีอยู่จริง ผู้กระทำย่อมไม่มีความผิด หรือได้รับยกเว้นโทษ หรือได้รับโทษน้อยลงแล้วแต่กรณี

³³ เหตุยกเว้นความผิด เช่น การป้องกันโดยชอบด้วยกฎหมาย ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 68 เหตุยกเว้นโทษ เช่น การกระทำความผิดด้วยความจำเป็น ตามมาตรา 67 เหตุลดโทษ เช่น การบันดาลโทษ ตามมาตรา 72

³⁴ ทวีเกียรติ มินะกนิษฐ, ประมวลกฎหมายอาญา ฉบับอ้างอิง, พิมพ์ครั้งที่ 40 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2561), หน้า 161.

³⁵ ทวีเกียรติ มินะกนิษฐ, คำอธิบายกฎหมายอาญา ภาคทั่วไป, หน้า 86.

การกระทำของบุคคลประกอบภายนอกความผิดฐานฆ่าผู้อื่น โดยที่รู้ว่าตนกำลังกระทำการฆ่าผู้อื่น และประสงค์ต่อผลในความตายของนาย B อีกทั้งความตายเป็นผลมาจากการยิงปืนของนาย A การกระทำของนาย A จึงครบเงื่อนไขสี่ประการตามโครงสร้างส่วนที่ 1 แล้ว แต่ทั้งนี้เนื่องจากการกระทำของนาย A ได้เป็นไปโดยสำคัญผิดว่ามีภัยอันตรายซึ่งเกิดจากการประทุษร้ายอันละเมิดต่อกฎหมาย และเป็นภัยอันตรายที่ใกล้จะถึง อันเป็นเหตุยกเว้นความผิดจากการป้องกันโดยชอบด้วยกฎหมาย³⁶ การฆ่านาย B ของนาย A ในกรณีนี้จึงได้รับการยกเว้นความผิดตามมาตรา 62 ประกอบมาตรา 68 อย่างไรก็ดี ถ้าการสำคัญผิดในข้อเท็จจริงนั้นได้เกิดขึ้นด้วยความประมาทแล้ว ผู้กระทำก็ต้องรับผิดชอบกระทำโดยประมาท ในกรณีที่กฎหมายบัญญัติไว้โดยเฉพาะให้ต้องรับผิดชอบกรณีที่กระทำโดยประมาทตามมาตรา 62 วรรคสอง

4. บทวิเคราะห์

ในส่วนนี้จะได้วิเคราะห์ความเหมือนและความแตกต่างระหว่าง “การไม่รู้ข้อเท็จจริงอันเป็นองค์ประกอบความผิด” ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 59 วรรคสาม และ “การสำคัญผิดในข้อเท็จจริง” ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 62 จากนั้นจะได้วิเคราะห์ปัญหาในการปรับใช้บทกฎหมายจากคำพิพากษาศาลฎีกา

4.1 ความเหมือน

สำหรับข้อพิจารณาเรื่องความเหมือนนั้นมีอยู่ 2 ประการ คือ

4.1.1 แนวคิดเบื้องหลังและผลทางกฎหมายเกี่ยวกับการไม่ต้องรับผิดชอบทางอาญา

การกระทำความผิดด้วยความสำคัญผิดในข้อเท็จจริงไม่ว่ากรณีใดก็ตาม ล้วนแต่เป็นกรณีที่บุคคลได้กระทำไปโดยไม่ได้มีการกำหนดเจตจำนงเสรี (free will) ของตนอย่างเต็มที่ในการเลือกที่จะกระทำความผิด เพราะถ้าหากเขารู้ข้อมูลเกี่ยวกับข้อเท็จจริงที่เกี่ยวข้องกับการกระทำของตนอย่างถูกต้องสมบูรณ์ว่า วัตถุที่กำลังกระทำต่อเป็นมนุษย์ หรือไม่มีกฎหมายให้การรับรองว่ามีอำนาจกระทำ เขาก็อาจจะเลือกที่จะไม่กระทำความผิดอาญา ดังนั้นการลงโทษบุคคลที่ไม่สามารถกำหนดเจตจำนงของตนได้จึงไม่อาจบรรลุวัตถุประสงค์การ

³⁶ ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 68 บัญญัติว่า ผู้ใดจำต้องกระทำการใดเพื่อป้องกันสิทธิของตนหรือของผู้อื่นให้พ้นภัยอันตรายซึ่งเกิดจากการประทุษร้ายอันละเมิดต่อกฎหมาย และเป็นภัยอันตรายที่ใกล้จะถึง ถ้าได้กระทำพอสมควรแก่เหตุ การกระทำนั้นเป็นการป้องกันโดยชอบด้วยกฎหมาย ผู้นั้นไม่มีความผิด

ลงโทษในการแก้แค้นทดแทนให้สาสมกับความผิด³⁷ และนอกจากนี้ การลงโทษผู้กระทำในกรณีดังกล่าวจึงไม่อาจบรรลូវัตถุประสงค์การลงโทษในการข่มขู่ยับยั้งเช่นกัน เพราะผู้กระทำไม่มีเจตนาที่จะกระทำความผิดอันจะต้องถูกต้องยับยั้งแต่อย่างใด

ทั้งนี้ สืบเนื่องจากแนวคิดเบื้องหลังที่เหมือนกัน ด้วยเหตุนี้ “การไม่รู้ข้อเท็จจริงอันเป็นองค์ประกอบความผิด” ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 59 วรรคสาม และ “การสำคัญผิดในข้อเท็จจริง” ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 62 จึงสามารถให้ผลทางกฎหมายที่เป็นคุณแก่ผู้กระทำได้เช่นเดียวกัน คือ ส่งผลให้ผู้กระทำไม่มีความรับผิดในทางอาญา

4.1.2 การลงโทษในกรณีการสำคัญผิดอันเกิดจากความประมาท

แม้ “การไม่รู้ข้อเท็จจริงอันเป็นองค์ประกอบความผิด” ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 59 วรรคสาม และ “การสำคัญผิดในข้อเท็จจริง” ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 62 จะส่งผลให้ผู้กระทำไม่ต้องรับผิดทางอาญาในฐานความผิดที่ต้องการเจตนา แต่อย่างไรก็ตาม หากความสำคัญผิดเกิดขึ้นด้วยเหตุแห่งความประมาทของผู้กระทำแล้ว บุคคลดังกล่าวก็ยังคงต้องรับผิดทางอาญาสำหรับกรณีที่กฎหมายบัญญัติไว้โดยเฉพาะให้ต้องรับผิดเมื่อได้มีการกระทำโดยประมาท ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 62 วรรคสอง

ทั้งนี้ มาตรฐานการพิจารณาความรับผิดทางอาญาสำหรับการสำคัญผิดในข้อเท็จจริงอันเกิดจากความประมาททั้งสองกรณีนั้น ใช้หลักเกณฑ์เดียวกันในการวินิจฉัย คือ การพิจารณาจากความระมัดระวังของบุคคลตามวิสัยและพฤติการณ์ ประกอบกัน ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 59 วรรคสี่³⁸ โดยความระมัดระวังตาม “วิสัย” เป็นการวินิจฉัยจากสภาพภายในตัวผู้กระทำ³⁹ ซึ่งสามารถแยกได้เป็นวิสัยของบุคคลธรรมดา อันพิจารณาตามอายุ เพศ การอบรม ความเจนจัดแห่งชีวิต และอื่น ๆ และบุคคลผู้มีวิชาชีพ เช่น แพทย์ หรือนายช่าง จะพึงใช้ความระมัดระวังโดยปกติของผู้มีวิชาชีพนั้น ๆ⁴⁰ ส่วนความระมัดระวังตาม “พฤติการณ์”

³⁷ ทวีเกียรติ มีนะกนิษฐ, กฎหมายอาญา : หลักและปัญหา, พิมพ์ครั้งที่ 6 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์นิติธรรม, 2547), หน้า 361-362.

³⁸ ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 59 วรรคสี่ บัญญัติว่า กระทำโดยประมาท ได้แก่กระทำความผิดมิใช่โดยเจตนา แต่กระทำโดยปราศจากความระมัดระวังซึ่งบุคคลในภาวะเช่นนั้นจักต้องมีตามวิสัยและพฤติการณ์ และผู้กระทำอาจใช้ความระมัดระวังเช่นนั้นได้ แต่หาได้ใช้ให้เพียงพอไม่

³⁹ เกียรติขจร วัจนะสวัสดิ์, คำอธิบายกฎหมายอาญาภาค 1, หน้า 279.

⁴⁰ หยุต แสงอุทัย, กฎหมายอาญา ภาค 1, หน้า 72-73.

เป็นการวินิจฉัยเหตุภายนอกตัวผู้กระทำ เช่น สภาพแวดล้อมต่าง ๆ เวลากลางคืน ความพร้อมของเครื่องมือเครื่องใช้ เป็นต้น⁴¹ เมื่อผู้กระทำได้ใช้ระดับความระมัดระวังตามวิสัยและพฤติการณ์ที่วิญญูชนจะพึงมีโดยทั่วไปแล้ว ก็ไม่ถือว่าผู้กระทำประมาท⁴²

4.2 ความแตกต่าง

สำหรับข้อพิจารณาเรื่องความแตกต่างนั้นมีอยู่ 2 ประการ คือ

4.2.1 การให้เหตุผลของการไม่ต้องรับผิดทางอาญา

เนื่องจากการวินิจฉัยความรับผิดทางอาญาของบุคคลจะต้องพิจารณาจากโครงสร้างความรับผิดทางอาญาตามลำดับ ด้วยเหตุนี้ หากปรากฏว่าบุคคลมีการกระทำไม่ครบเงื่อนไขในโครงสร้างความรับผิดทางอาญาส่วนที่ 1 แล้ว ก็ไม่จำเป็นต้องพิจารณาเหตุยกเว้นความผิดในส่วนที่ 2 และเหตุยกเว้นโทษในส่วนที่ 3 ต่อไป เมื่อการวินิจฉัยองค์ประกอบภายในลักษณะ “เจตนา” ของบุคคลนั้นเป็นการพิจารณาเงื่อนไขที่อยู่ในโครงสร้างส่วนที่ 1 ดังนั้น การที่ผู้กระทำไม่รู้ข้อเท็จจริงอันเป็นองค์ประกอบความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 59 วรรคสาม จึงเป็นการที่ผู้กระทำมี “ส่วนรู้” ที่ไม่ได้ครอบคลุมข้อเท็จจริงอันเป็นองค์ประกอบภายนอกของฐานความผิดในการกระทำของตนทั้งหมดหรือบางส่วน ส่งผลให้ผู้กระทำขาดเจตนา⁴³ และไม่มียุติประกอบภายใน เพราะฉะนั้น การกระทำของผู้กระทำจึงไม่ครบองค์ประกอบตามที่กฎหมายบัญญัติ ในโครงสร้างส่วนที่ 1 จึงไม่มีความรับผิดทางอาญา

อย่างไรก็ดี หากเป็นกรณีที่การกระทำนั้นครบองค์ประกอบตามที่กฎหมายบัญญัติในโครงสร้างส่วนที่ 1 คือ มีการกระทำครบองค์ประกอบภายนอก อีกทั้งยังมี “ส่วนรู้” และ “ส่วนต้องการ” อันเป็นเจตนาที่สมบูรณ์ครบถ้วนแล้ว แต่ผู้กระทำเกิดความเข้าใจโดยสำคัญผิดว่ามีข้อเท็จจริงซึ่งทำให้ตนได้รับการยกเว้นความผิดในโครงสร้างส่วนที่ 2 เช่น การป้องกันโดยชอบด้วยกฎหมาย เมื่อ “ความจริง” เป็น “ผลร้าย” แต่ “ความเข้าใจ” เป็น “ผลดีหรือเป็นคุณ” ให้ถือเอาความเข้าใจของผู้กระทำเป็นสำคัญ⁴⁴ ด้วยเหตุนี้ ผู้กระทำจึงไม่มีความรับผิดทางอาญา เพราะได้รับการยกเว้นความผิดในโครงสร้างส่วนที่ 2 โดยมีหลักการสำคัญผิดในข้อเท็จจริง

⁴¹ ทวีเกียรติ มินะกนิษฐ, คำอธิบายกฎหมายอาญา ภาคทั่วไป, หน้า 150.

⁴² เกียรติขจร วัจนะสวัสดิ์, คำอธิบายกฎหมายอาญาภาค 1, หน้า 280.

⁴³ โปรดดูรายละเอียดในหัวข้อ 3.2 ของบทความฉบับนี้

⁴⁴ เกียรติขจร วัจนะสวัสดิ์, คำอธิบายกฎหมายอาญาภาค 1, หน้า 204-205.

ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 62 รับรองไว้ เช่น การสำคัญผิดว่าจะมีบุคคลมาฆ่าตน จึงทำการยิงปืนสวนกลับไป กรณีดังกล่าวนี้ผู้กระทำได้กระทำการฆ่าผู้อื่นโดย “รู้” ว่าตนกำลังทำการสังหารผู้อื่น และ “ประสงค์ต่อผล” ในความตายของบุคคลนั้น แต่การกระทำดังกล่าวนี้มีเหตุมาจากการสำคัญผิดว่าข้อเท็จจริงที่ตนเข้าใจนั้นมีเหตุยกเว้นความผิดจากการป้องกันโดยชอบด้วยกฎหมาย ดังนั้น ผู้กระทำจึงได้รับการยกเว้นความผิดตามความเข้าใจของตนโดยมีกฎหมายรับรองตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 68 ประกอบมาตรา 62

จากคำอธิบายข้างต้นจึงสรุปได้ว่า แม้ “การไม่รู้ข้อเท็จจริงอันเป็นองค์ประกอบความผิด” และ “การสำคัญผิดในข้อเท็จจริง” จะสามารถให้ผลทางกฎหมายที่เหมือนกัน คือ การไม่ต้องรับผิดทางอาญาอันเกิดจากการสำคัญผิดในข้อเท็จจริง แต่การให้เหตุผลนั้นมีความแตกต่างกันอันเนื่องมาจากตำแหน่งและลำดับการวินิจฉัยในโครงสร้างความรับผิดทางอาญาที่ต่างกัน กล่าวคือ “การไม่รู้ข้อเท็จจริงอันเป็นองค์ประกอบความผิด” ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 59 วรรคสาม คือการที่ผู้กระทำขาดเจตนาองค์ประกอบภายในตามโครงสร้างส่วนที่ 1 ไปเลยทีเดียว ส่วน “การสำคัญผิดในข้อเท็จจริง” ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 62 นั้นผู้กระทำยังคงมีเจตนาและการกระทำที่ครบองค์ประกอบตามที่กฎหมายบัญญัติในโครงสร้างส่วนที่ 1 ครบถ้วน หากแต่ได้รับการยกเว้นความผิดในโครงสร้างส่วนที่ 2

4.2.2 ขอบเขตของความเป็นคุณแก่ผู้กระทำ

“การไม่รู้ข้อเท็จจริงอันเป็นองค์ประกอบความผิด” ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 59 วรรคสาม เป็นกรณีที่ผู้กระทำขาดองค์ประกอบภายในลักษณะเจตนา ในโครงสร้างความรับผิดทางอาญาส่วนที่ 1 จึงสามารถให้ผลทางกฎหมายที่เป็นคุณแก่ผู้กระทำ เพียงแต่การไม่มีความรับผิดทางอาญาแต่เพียงเท่านั้น ซึ่งแตกต่างจาก “การสำคัญผิดในข้อเท็จจริง” ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 62 ที่นำมาใช้ในการวินิจฉัยเหตุยกเว้นความผิดในโครงสร้างส่วนที่ 2 และเหตุยกเว้นโทษส่วนที่ 3 ภายหลังจากผ่านการวินิจฉัยโครงสร้างส่วนที่ 1 มาโดยครบถ้วนแล้ว จึงสามารถให้ผลทางกฎหมายที่เป็นคุณแก่ผู้กระทำ ทั้งเหตุยกเว้นความผิด และเหตุยกเว้นโทษ นอกจากนี้ยังขยายไปถึงเหตุผลโทษซึ่งอยู่นอกโครงสร้างความรับผิดอีกด้วย ดังนั้น ขอบเขตของความเป็นคุณแก่ผู้กระทำจาก “การสำคัญผิดในข้อเท็จจริง” ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 62 จึงกว้างกว่า “การไม่รู้ข้อเท็จจริงอันเป็นองค์ประกอบความผิด” ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 59 วรรคสาม นั่นเอง

4.3 วิเคราะห์คำพิพากษาศาลฎีกา

ในส่วนนี้จะได้ทำการวิเคราะห์คำพิพากษาศาลฎีกาที่มีข้อเท็จจริงลักษณะทำนองเดียวกัน แต่มีการปรับใช้บทกฎหมายที่ต่างกันระหว่าง “การไม่รู้ข้อเท็จจริงอันเป็นองค์ประกอบความผิด” ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 59 วรรคสาม และ “การสำคัญผิดในข้อเท็จจริง” ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 62 โดยศึกษากรณีระหว่างคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 14213/2557 และคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 8432/2559⁴⁵ ซึ่งมีข้อเท็จจริงเป็นอย่างเดียวกันว่า จำเลยได้ใช้บัตรอิเล็กทรอนิกส์ของผู้อื่นโดยไม่มีสิทธิ โดยสำคัญผิดว่าตนมีสิทธิใช้ได้โดยชอบ จึงมีคำพิพากษาว่าจำเลยไม่มีความผิด

อย่างไรก็ตาม ได้ปรากฏว่าบทกฎหมายที่นำมาปรับใช้สำหรับการให้เหตุผลในคำพิพากษาทั้งสองฉบับนั้นแตกต่างกัน โดยคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 14213/2557 ได้วินิจฉัยว่าจำเลยไม่มีความผิดเพราะเป็นเรื่อง “การสำคัญผิดในข้อเท็จจริง” ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 62 ส่วนคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 8432/2559 ได้วินิจฉัยว่า เป็นเรื่อง “การไม่รู้ข้อเท็จจริงอันเป็นองค์ประกอบความผิด” ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 59 วรรคสาม กรณีจึงมีประเด็นปัญหาที่ต้องอธิบายว่าต้องทำการวินิจฉัยไปในทางใด

อธิบายได้ว่า การวินิจฉัยความรับผิดทางอาญาของบุคคลในกรณีการสำคัญผิดในข้อเท็จจริงนั้น จะต้องวินิจฉัยไปตามลำดับโครงสร้างความรับผิดทางอาญา กล่าวคือ ต้องวินิจฉัยเสียก่อนว่าผู้กระทำได้มีการกระทำความผิดประกอบภายนอกและองค์ประกอบภายในหรือไม่ จากนั้นจึงจะได้ทำการวินิจฉัยเหตุยกเว้นความผิด และเหตุยกเว้นโทษในลำดับถัดไป

จากข้อเท็จจริงการที่จำเลยได้ใช้บัตรอิเล็กทรอนิกส์ของผู้อื่นโดยคิดว่าตนมีสิทธิ ทั้ง ๆ ที่จริงแล้วไม่มีสิทธินั้นเป็นการที่จำเลยได้มีการกระทำให้ใช้บัตรอิเล็กทรอนิกส์ของผู้อื่นโดยมิชอบ ในประการที่น่าจะก่อให้เกิดความเสียหายแก่ผู้อื่นหรือประชาชน ซึ่งครบองค์ประกอบภายนอกของความผิดฐานใช้บัตรอิเล็กทรอนิกส์ของผู้อื่นโดยมิชอบตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 269/5⁴⁶ ครบถ้วนแล้ว อย่างไรก็ตาม เนื่องจากจำเลยได้กระทำไปโดยเข้าใจว่าตน

⁴⁵ โปรดดูรายละเอียดของคำพิพากษาในส่วนบทนำ หัวข้อที่ 1 ของบทความฉบับนี้

⁴⁶ ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 269/5 บัญญัติว่า ผู้ใดใช้บัตรอิเล็กทรอนิกส์ของผู้อื่นโดยมิชอบ ในประการที่น่าจะก่อให้เกิดความเสียหายแก่ผู้อื่นหรือประชาชน ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินห้าปี หรือปรับไม่เกินหนึ่งแสนบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

มีสิทธิจะใช้ จำเลยจึงมี “ส่วนรู้” ที่ไม่ครอบคลุมถึงองค์ประกอบภายนอก “โดยมิชอบ” ของฐานความผิดดังกล่าว กรณีดังกล่าวจึงเป็นกรณีที่จำเลยไม่รู้ข้อเท็จจริงอันเป็นองค์ประกอบภายนอก และถือว่าขาดเจตนาในการกระทำความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 269/5 เสียแล้วตั้งแต่แรก ดังนั้น การกระทำของจำเลยจึงไม่ครบเงื่อนไขในโครงสร้างความรับผิดทางอาญา ส่วนที่ 1 เนื่องจากไม่มีองค์ประกอบภายในนั่นเอง จำเลยจึงไม่มีความผิดเนื่องจาก “ไม่รู้ข้อเท็จจริงอันเป็นองค์ประกอบความผิด” ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 59 วรรคสาม

ทั้งนี้ เนื่องจากจำเลยไม่มีความรับผิดทางอาญาแล้ว เนื่องจากการกระทำที่ไม่ครบองค์ประกอบตามที่กฎหมายบัญญัติไว้ในโครงสร้างความรับผิดทางอาญาส่วนที่ 1 ด้วยเหตุนี้จึงไม่จำเป็นต้องพิจารณาเหตุยกเว้นความผิดในโครงสร้างส่วนที่ 2 และเหตุยกเว้นโทษในส่วนที่ 3 ต่อไปเลย จึงไม่มีการนำประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 62 มาปรับใช้กับกรณีตามปัญหาแต่อย่างใด ดังนั้น ผู้เขียนจึงไม่เห็นด้วยกับคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 14213/2557 ที่ยกเว้นความผิดแก่จำเลยด้วยเหตุผลของ “การสำคัญผิดในข้อเท็จจริง” ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 62 หากแต่เห็นด้วยกับการปรับใช้และให้เหตุผลทางกฎหมายตามคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 8432/2559 ซึ่งได้วินิจฉัยว่าเป็นกรณีของ “การไม่รู้ข้อเท็จจริงอันเป็นองค์ประกอบความผิด” ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 59 วรรคสาม ส่งผลให้จำเลยไม่มีความรับผิดทางอาญาเลยตั้งแต่แรกจากการขาดองค์ประกอบภายใน

5. บทสรุปและข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาความเหมือนและความต่างระหว่าง “การไม่รู้ข้อเท็จจริงอันเป็นองค์ประกอบความผิด” ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 59 วรรคสาม และ “การสำคัญผิดในข้อเท็จจริง” ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 62 ผู้เขียนมีบทสรุปและข้อเสนอแนะดังนี้

5.1 บทสรุป

จากคำอธิบายข้างต้นจะเห็นได้ว่าบทบัญญัติของกฎหมายทั้งสองนั้น มีข้อเหมือนกันในเรื่องแนวคิดเบื้องหลังที่ให้ความสำคัญกับความสามารถในการกำหนดเจตจำนงเสรีของบุคคลในการกระทำความผิด กล่าวคือ โดยหลักแล้ว กฎหมายอาญานั้นมีความมุ่งหมายที่จะใช้บังคับกับบุคคลที่สามารถควบคุมพฤติกรรมของตนเองในการประกอบอาชญากรรม เพราะฉะนั้นการที่บุคคลได้กระทำความผิดอาญาด้วยความสำคัญผิดในข้อเท็จจริง จึงเป็นกรณีที่ผู้กระทำมีความสามารถในการกำหนดเจตจำนงของตนที่ไม่สมบูรณ์ ด้วยเหตุนี้ บทบัญญัติทั้งสองมาตรา

จึงสามารถให้ผลทางกฎหมายที่เป็นคุณให้ผู้กระทำไม่มีความรับผิดทางอาญา แต่ทั้งนี้ หากปรากฏว่าการสำคัญผิดนั้นเกิดขึ้นด้วยความประมาทแล้ว ผู้กระทำยังคงต้องรับผิดในกรณีที่ได้กระทำโดยประมาทเมื่อมีกฎหมายบัญญัติฐานความผิดไว้โดยเฉพาะ ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 62 วรรคสอง ประกอบมาตรา 59 วรรคสี่ เช่นเดียวกัน

อย่างไรก็ตาม บทกฎหมายทั้งสองนั้นก็ยังมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญในเรื่องการให้เหตุผลของการไม่ต้องรับผิดทางอาญาด้วยเหตุของคำอธิบาย “เจตนา” และลำดับการวินิจฉัยภายในโครงสร้างความรับผิดทางอาญา กล่าวคือ “การไม่รู้ข้อเท็จจริงอันเป็นองค์ประกอบความผิด” ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 59 วรรคสาม นั้น เป็นกรณีที่ผู้กระทำขาดเจตนาอันเป็นองค์ประกอบภายในตามโครงสร้างความรับผิดทางอาญาส่วนที่ 1 ส่วน “การสำคัญผิดในข้อเท็จจริง” ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 62 นั้นเป็นกรณีที่ผู้กระทำมีเจตนาและการกระทำครบองค์ประกอบตามที่กฎหมายบัญญัติอย่างสมบูรณ์ในโครงสร้างส่วนที่ 1 มาแล้ว แต่เกิดความสำคัญผิดว่าการกระทำของตนมีกฎหมายรับรอง โดยการยกเว้นความผิดในโครงสร้างส่วนที่ 2 อีกทั้งยังขยายความเป็นคุณแก่ผู้กระทำไปกว้างยิ่งกว่าโดยการยกเว้นโทษในโครงสร้างส่วนที่ 3 และการลดโทษที่อยู่นอกโครงสร้างความรับผิดทางอาญาอีกด้วย

5.2 ข้อเสนอแนะ

ผู้เขียนเห็นว่า นอกจากแนวทางการแก้ปัญหาด้วยการปรับใช้กฎหมายโดยยึดถือการวินิจฉัยตามลำดับโครงสร้างความรับผิดทางอาญาแล้ว ปัญหาความลักลั่นในการปรับใช้กฎหมายที่ยกขึ้นมาอภิปรายนี้ ยังอาจสามารถหลีกเลี่ยงได้โดยแก้ไขปรับปรุงบทบัญญัติตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 62 ให้มีความชัดเจนถึงลำดับการวินิจฉัยตามโครงสร้างความรับผิดทางอาญา ด้วยการใช้อ้อยคำที่สะท้อนว่าผู้กระทำต้องมีเจตนาครบถ้วนเสียก่อน จึงจะปรับใช้บทบัญญัติเรื่องการสำคัญผิด และตัดทอนถ้อยคำที่ยืดเยื้อเกินความจำเป็นออกไปให้มีความกระชับ ง่ายต่อการทำความเข้าใจมากขึ้น ก็จะสามารถคลี่คลายปัญหาความสับสนลักลั่นในการปรับใช้กฎหมายได้ โดยบัญญัติทำนองว่า

“ผู้ใดกระทำความผิดโดยเจตนาแล้ว แต่ได้กระทำไปโดยสำคัญผิดในข้อเท็จจริงว่ามี
เหตุยกเว้นความผิด เหตุยกเว้นโทษ หรือเหตุลดโทษ ให้ผู้กระทำได้รับการยกเว้นความผิด
ยกเว้นโทษ หรือลดโทษจากข้อเท็จจริงอันเป็นเหตุแห่งความสำคัญผิดตามที่ตนเข้าใจนั้น
แล้วแต่กรณี”

บรรณานุกรม

- เกียรติขจร วัจนะสวัสดิ์, คำอธิบายกฎหมายอาญาภาค 1, พิมพ์ครั้งที่ 10 (กรุงเทพมหานคร: พลสยาม พรินต์ติ้ง, 2551).
- คณิต ณ นคร, กฎหมายอาญาภาคทั่วไป, พิมพ์ครั้งที่ 6 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2560).
- จิตติ ดิงศภัทย์, คำอธิบายประมวลกฎหมายอาญา ภาค 1, พิมพ์ครั้งที่ 10 (กรุงเทพมหานคร: สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา, 2546).
- ณรงค์ ใจหาญ, ความสำคัญผิดในเหตุที่ผู้กระทำมีอำนาจกระทำได้, (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท หลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2526).
- ดิสรณ์ ลิขิตวิทยาวุฒิ, ปัญหาในทางทฤษฎีเกี่ยวกับการสำคัญผิดในกฎหมายอาญาไทย: กรณีการสำคัญผิดในเหตุที่บุคคลมีอำนาจกระทำ, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ คณะนิติศาสตร์ (กรุงเทพมหานคร, 2564).
- ทวีเกียรติ มีนะกนิษฐ, กฎหมายอาญา : หลักและปัญหา, พิมพ์ครั้งที่ 6 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์นิติธรรม, 2547).
- ทวีเกียรติ มีนะกนิษฐ, คำอธิบายกฎหมายอาญา ภาคทั่วไป, พิมพ์ครั้งที่ 19 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2560).
- ทวีเกียรติ มีนะกนิษฐ, ประมวลกฎหมายอาญา ฉบับอ้างอิง, พิมพ์ครั้งที่ 40 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2561).
- ทวีเกียรติ มีนะกนิษฐ, สังคมกับกฎหมาย, พิมพ์ครั้งที่ 5 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2559).
- นรเศรษฐ์ สว่างแจ้ง, บทบาทศาลในการใช้ดุลพินิจในการกำหนดโทษ ใน นิติธรรมประจักษ์ สุรศักดิ์ 60 ปี, บรรณาธิการโดย อานนท์ มาเม้า, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เดือนตุลา, 2561).
- ปกป้อง ศรีสนิท, กฎหมายอาญาชั้นสูง, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2559).
- สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล, โครงสร้างความรับผิดทางอาญาของไทย: พิจารณาจากประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 62 ใน 65 ปี เกียรติขจร: รวมบทความวิชาการ เนื่องในโอกาส

65 ปี อาจารย์เกียรติจักร วัจนะสวัสดิ์, บรรณาธิการโดย ปกป้อง ศรีสนิท, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เดือนตุลา, 2557).

- แสง บุญเฉลิมวิภาส, **หลักกฎหมายอาญา**, พิมพ์ครั้งที่ 5 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2551).

- หยุต แสงอุทัย, **กฎหมายอาญา ภาค 1**, พิมพ์ครั้งที่ 21 (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2556).

- หยุต แสงอุทัย, **คำอธิบายกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. 127**, พิมพ์ครั้งที่ 7 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2561).

- อุทัย อาทิวะ, **ทฤษฎีอาชญาวิทยากับกระบวนการยุติธรรมทางอาญา**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ วี.เจ.พรินต์ติ้ง, 2557).

- Jerome Hall, **General Principles of Criminal Law**, 2nd Edition (Indianapolis, In d.: Bobbs-Merrill., 2005).

- Michael S. Moore, **Causation and the Excuses**, California Law Review, Volume 73 Issue 4 (1985).

- Stephen J. Morse, **Neuroscience, Free Will, and Criminal Responsibility** [Online], Source: https://scholarship.law.upenn.edu/faculty_scholarship/1604/